

دکتر میریلا احمدی (استادیار دانشگاه تربیت مدرس)
حسین نسیخی (دانشگاه تربیت مدرس)

ترکیبهای فعلی زبان روسی و نحوه بیان آنها در زبان فارسی

چکیده

«ترکیب واژه یا ترکیب واژگانی» مانند جمله از واحدهای اصلی نحو است که در زبان فارسی نیز همانند زبان روسی، اهمیت ویژه‌ای در ساخت جمله دارد. ترکیب واژه‌ها در زبان روسی از لحاظ ساختار به سه دسته تقسیم می‌شوند: ترکیبهای فعلی، اسمی و قیدی. در این مقاله تلاش شده است نحوه بیان ترکیبهای فعلی زبان روسی در زبان فارسی مورد بررسی قرار گیرد. این مقاله بر اساس ترکیبهای فعلی زبان روسی و ترجمه‌های آنها در زبان فارسی نوشته شده است.

کلید واژه‌ها: ترکیب فعلی، ترکیب واژه (ترکیب واژگانی)، فعل، زبان روسی، زبان فارسی.

مقدمه

در زبان روسی، نحو به عنوان بخشی از دستور زبان دارای دو بخش اصلی است: جمله و ترکیب واژه. بر این اساس، مقوله ترکیب واژه موضوع بسیار مهمی در زبان محسوب می‌شود. علاوه بر آنکه ترکیب واژه مانند جمله، واحد اصلی نحو است، از اجزای سازنده جمله نیز به شمار می‌رود و بدین ترتیب در جملات نیز کاربرد فراوانی پیدا می‌کند. در این میان ترکیبهای فعلی، از آنجا که بسیار متنوع و پرشمار هستند، از اهمیت بسیاری برخوردارند.

در زبان روسی، ترکیبهای فعلی به آن دسته از ترکیب واژه‌ها گفته می‌شود که در ساختارشان واژه اصلی به وسیله فعل، قید فعلی و یا صفت فعلی بیان می‌شود.

مفهوم «ترکیبهای فعلی» در زبان روسی

ابتدا به تعریف کلی از ترکیب واژه می‌پردازیم. ترکیب واژه‌ها واحد نحوی نامی هستند که بخشی از جمله به شمار می‌روند و از به هم پیوستن دو و یا چند واژه معنادار (مستقل) که بر اساس ارتباط پیوسته با هم مرتبط هستند، شکل می‌گیرند. همچنین ترکیب واژه‌ها مانند کلمات برای نامیدن اشیاء، نشانه‌ها، کارها و

... به کار می‌روند. البته نامیدن به وسیله ترکیب واژه دقیقتر و مشخصتر از نامیدن به وسیله واژه صورت می‌گیرد؛ برای مثال:

читать	خواندن	читать вслух	با صدای بلند خواندن
весело	شاد	очень весело	بسیار شاد
мяч	توپ	футбольный мяч	توپ فوتبال

اجزای ترکیب واژه، واژه اصلی (محوری) و واژه وابسته نامیده می‌شوند. واژه اصلی واژه‌ای است که از لحاظ گرامری وابسته واژه دیگر نیست. واژه وابسته، واژه‌ای است که در ظاهر از واژه اصلی پیروی می‌کند. اجزای ترکیب واژه، دارای نقش نابرابر هستند و همیشه می‌توان از واژه اصلی برای واژه وابسته سوال طرح کرد. به عبارت دیگر، ترکیب واژه از جزء گسترش پذیر (واژه اصلی) و جزء گسترش دهنده (واژه وابسته) تشکیل می‌شود.

ترکیب واژه‌ها بر اساس ویژگی‌های متفاوتی طبقه‌بندی می‌شوند. مهمترین و اصلیتین طبقه‌بندی ترکیب واژه‌ها، طبقه‌بندی آنها بر اساس واژه اصلی است. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه کدام کلمه در ترکیب واژه، نقش واژه اصلی را ایفا می‌کند، مهمترین تقسیم‌بندی ترکیب واژه‌ها به وجود می‌آید. بر این اساس بیشتر زبان‌شناسان روس، ترکیب واژه‌ها را به سه گروه ترکیبات فعلی، ترکیبات اسمی و ترکیبات قیدی تقسیم می‌کنند. این دیدگاه عامترین و مقبولترین دیدگاه در نزد زبان‌شناسان روس، نسبت به مسئله ترکیب واژه‌هاست. با توجه به اینکه موضوع مقاله حاضر درباره ترکیب‌های فعلی است، ما ابتدا تعریف مختصری از ترکیبات اسمی و ترکیبات قیدی را یادآور می‌شویم، و سپس در حد امکان به بررسی ترکیب‌های فعلی در هر دو زبان می‌پردازیم.

در ترکیبات اسمی، واژه اصلی با اسم، صفت، ضمائر جانشین اسم و یا عدد بیان می‌شود. ترکیبات اسمی طیف بسیار وسیعی از ترکیبات را، چه از لحاظ تنوع و چه از لحاظ کثرت کاربرد، در زبان روسی شامل می‌شوند؛ برای مثال:

речь президента; очень страшный; мы с братом; третий от конца;

در ترکیبات قیدی، همان‌گونه که از نامشان پیداست، واژه اصلی با قید بیان می‌شود. این دسته از ترکیب واژه‌ها، از نظر تنوع و تعداد، کمتر از دو گروه دیگر، یعنی کمتر از ترکیبات فعلی و ترکیبات اسمی هستند؛ برای مثال:

совершенно одинаково; осенью прошлого года;

اما گروه دیگر ترکیب واژه‌ها، ترکیبات فعلی هستند که موضوع بحث ما را در این مقاله تشکیل می‌دهند. در زبان روسی، ترکیبهای فعلی به آن دسته از ترکیب واژه‌ها گفته می‌شود که در ساختارشان واژه اصلی فعل، قید فعلی و یا صفت فعلی بیان می‌شود. ترکیبهای فعلی، از آنجا که بسیار متنوع و پر شمار هستند، در زبان از اهمیت زیادی برخوردارند؛ برای مثال:

перевести статью; продолжая свою речь; украшенный цветами;

اسم و یا ضمیر، مصدر، قید فعلی و قید می‌توانند به عنوان واژه وابسته در ترکیبهای فعلی به کار روند. بر این اساس می‌توانیم طبقه‌بندی دقیقتری از ترکیبهای فعلی را به صورت زیر ارائه کنیم:

۱. ترکیبهای فعلی همراه با اسم یا ضمیر (در تمام حالت‌های زبان روسی، با حرف اضافه و یا بدون حرف اضافه) به عنوان واژه وابسته؛ برای مثال:

излагать программу; излагая программу; встретиться с ним; встретившийся с ним; встретившись с ним;

۲. ترکیبهای فعلی همراه با مصدر به عنوان واژه وابسته؛ برای مثال:

суметь перевести; решив отдохнуть; приехавший учиться;

۳. ترکیبهای فعلی همراه با قید فعلی به عنوان واژه ی وابسته؛ برای مثال:

говорить улыбаясь; разговаривать не оглядываясь;

۴. ترکیبهای فعلی همراه با قید به عنوان واژه وابسته؛ برای مثال:

работать ежедневно; громко смеяться; двигаясь назад; читающий быстро;

مفهوم «ترکیب واژه» در زبان فارسی

در فارسی نیز مانند زبان روسی، «ترکیب واژه‌ها» اهمیت فراوانی در ساخت جملات دارند. با این حال زبان‌شناسان و دست‌نویسان ایرانی تاکنون فقط یک بار اصطلاح «ترکیب واژگانی» را در آثار خود بررسی کرده‌اند. اکثر زبان‌شناسان ایرانی، آن‌طور که زبان‌شناسان روس ترکیب واژگانی را به عنوان یکی از اجزای اصلی نحو بررسی می‌کنند و برای آن تعریف و طبقه‌بندی قائل می‌شوند، در آثار خودشان که مربوط به زبان فارسی است، «ترکیب واژگانی» را بررسی نمی‌کنند.

در اینجا می‌بایست اشاره کنیم که بیشتر زبان‌شناسان ایرانی در آثار خود، هنگام بررسی اجزای سخن در بخش صرف، فقط به ترکیبهای اسم یا انواع صفت با دیگر اجزای سخن اشاره می‌کنند. برای مثال، در بخش صرف همراه با تجزیه و تحلیل اسم، این نکته را نیز بررسی می‌کنند که کدام یک از دیگر اجزای سخن به عنوان وابسته پیشین یا وابسته پسین می‌توانند با اسامی ترکیب شوند. برای مثال،

اسامی می‌توانند با صفت‌ها ترکیب شوند و ترکیب «صفت و موصوف» را بسازند. زبان‌شناسان ایرانی این ترکیب را «صفت و موصوف» می‌نامند و نه ترکیب واژه از نوع ترکیبات اسمی. همچنین زبان‌شناسان ایرانی به واژه‌ها اصلی و وابسته در این ترکیبات اشاره‌ای نمی‌کنند. چنین دیدگاهی را ما می‌توانیم در آثار بیشتر زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی مانند باطنی، صادقی، حق‌شناس، خانلری، وحیدیان کامیار، احمدی گیوی، انوری و ... بیابیم. همچنین این دیدگاه در کتابهای درسی «زبان فارسی» که در دبیرستانهای ایران تدریس می‌شود نیز وجود دارد. از آنجا که توصیفات ارائه شده به وسیله این زبان‌شناسان اغلب به هم نزدیک بوده و اندکی با هم تفاوت دارند، لذا برای اختصار، ما تنها یک مورد از آنها را یادآور می‌شویم.

دکتر وحیدیان کامیار در *دستور زبان فارسی* (۱) در بخش «اسم» ضمن بررسی وابسته‌های پیشین و پسین اسم، به این نکته اشاره می‌کند که موارد زیر می‌توانند به عنوان وابسته پیشین در کنار اسم قرار گیرند:

۱) صفت اشاره: این کتاب؛

۲) صفت پرسشی: کدام کتاب؛

۳) صفت مبهم: هر کتابی؛

۴) صفت شمارشی اصلی: دو کتاب؛

۵) صفت شمارشی ترتیبی نوع ۱ با پسوند -مین: چهارمین خیابان؛

۶) صفت عالی: بزرگترین درخت (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۹: ۷۰-۷۳)

و موارد زیر می‌توانند نقش وابسته پسین را برای اسم ایفا کنند:

۱) صفت شمارشی ترتیبی نوع ۲ با تکواژ -م: ردیف چهارم؛

۲) مضاف الیه: درب خانه؛

۳) صفت بیانی: خانه نوساز (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۹: ۷۹-۸۴)

با بررسی مثالهای ذکر شده می‌توان نتیجه گرفت که این ترکیبات، همان ترکیبات واژگانی از نوع ترکیبات اسمی هستند که واژه اصلی آنها با یک اسم بیان شده است. البته ذکر این نکته لازم است که زبان‌شناسان ایرانی به ترکیب فعلها با دیگر اجزای سخن اشاره‌ای نمی‌کنند.

همان‌طور که پیشتر اشاره شد، در میان زبان‌شناسان ایرانی تنها احمد شفایی در کتاب خود با عنوان «مبانی علمی دستور زبان فارسی» که در سال ۱۳۶۳ به چاپ رسیده است، ترکیب واژه را در زبان فارسی بررسی می‌کند. البته با توجه به اینکه وی تحصیلات تکمیلی خود را در کشور شوروی سابق گذرانده

است، و به این خاطر با صرف و نحو زبان روسی آشنایی داشته، از وجود چنین مسئله‌ای در زبان‌شناسی مکتب شوروی آگاهی پیدا کرده است. شفایی با این دید، که برگرفته از دیدگاه زبان‌شناسان مکتب شوروی است، اقدام به نگارش این بخش از کتاب خود نموده است. وی از ترکیب واژه با عنوان «ترکیبها» نام می‌برد. شفایی در بخش نحو درباره «ترکیبها» چنین می‌نویسد:

«قبل از هر چیز باید خاطر نشان ساخت که ترکیبها صرف‌نظر از شکل پیوندگیری عناصر متشکله و نیز تعداد آن عناصر به هر حال یک واحد نحوی نومیناتیف (نامی) هستند، بدین معنی که ترکیب به هر شکل که باشد مانند اسم در جمله به کار رفته و به پرسشهای ویژه اسم، یعنی «که؟» و «چه؟» پاسخ می‌دهد. هرگز نباید ترکیب را با جمله که یک واحد پردیکاتیف (خبری) است، اشتباه نمود. ترکیبهای کنونی زبان فارسی از نظر شکل پیوندگیری عناصر متشکله خود در دو دسته بزرگ گردآمده‌اند: ترکیبهای اضافه‌ای و ترکیبهای مجانب». (شفایی، ۱۳۶۳: ۱۳۷). در ادامه شفایی ترکیبهای اضافه‌ای را این چنین توصیف می‌کند:

«ترکیبهای اضافه‌ای عمده‌ترین و بزرگترین دسته ترکیبهای کنونی زبان فارسی را تشکیل می‌دهند و چنانچه از نامشان پیداست پیوند اجزای آنها از راه رابطه نحوی «اضافه» برقرار می‌گردد: کتاب مفید، دانای اسرار، خوب خوب، ... به استثنای محدودی می‌توان گفت که در ترکیبهای اضافه‌ای دو عنصری فارسی کنونی معمولاً جزء اول ترکیب، اسم بوده و همان اسم است که عنصر عمده و اساسی ترکیب را تشکیل می‌دهد. جزء دوم ترکیب اضافه‌ای معمولاً عنصر درجه دوم و عنصر تعیین کننده جزء نخست می‌باشد» (همان: ۱۳۸).

در ادامه با توجه به اینکه کدام یک از اجزای سخن، ترکیبهای اضافه‌ای را می‌سازند، شفایی آنها را در ۱۸ گروه دسته‌بندی کرده و ضمن ارائه مثالهایی برای هر گروه، مشخصات معنایی و گرامری هر یک از گروهها را نیز بررسی می‌کند. در اینجا ما برای اختصار بعضی از مهمترین آنها را همراه با یک مثال ذکر می‌کنیم:

- ۱) اسم + صفت: کلاس روشن؛
- ۲) اسم + صفت نسبی: در آهنی؛
- ۳) اسم + صفت تفضیلی: کار بهتر؛
- ۴) اسم + اسم: کتاب دانشجو؛
- ۵) اسم + مصدر: توانایی کار کردن؛
- ۶) اسم + عدد اصلی: عدد دو؛

۷) اسم + عدد ترتیبی: روز پنجم؛

۸) صفت + صفت: زود زود (همان: ۱۳۹-۱۵۰)

در ادامه شفای یادآور می‌شود که:

«در ترکیبهای دو عنصری مجانب، پیوند اجزا از راه رابطه دیگر نحوی، یعنی مجانبت برقرار می‌گردد: دو دانشجو، این کتاب، ... در این ترکیبها برخلاف دسته یکم معمولاً جزء دوم ترکیب اسم بوده و همان اسم است که عنصر عمده و اساسی ترکیب را تشکیل می‌دهد». (همان: ۱۳۸).

در اینجا نیز با توجه به اینکه کدام یک از اجزای سخن ترکیبات مجانب را تشکیل می‌دهند، شفای آنها را به ۱۴ گروه تقسیم کرده و سپس به بررسی خصوصیات معنایی و گرامری آنها می‌پردازد. در اینجا ما برای اختصار بعضی از مهمترین آنها را همراه با یک مثال ذکر می‌کنیم:

۱) عدد اصلی + اسم: سه دانشجو؛

۲) جانشین اشاره ای + اسم: آن دانشجو؛

۳) کنایه پرسشی + اسم: کدام حرف؛

۴) صفت عالی + اسم: بهترین دانشجو (همان: ۱۵۰-۱۵۴).

شفای با دیدگاهی که برگرفته از دیدگاه زبان‌شناسان مکتب شوروی است، به طور مفصل ترکیبهای اسمی زبان فارسی معاصر را بررسی می‌کند و در کتاب خود با ارائه مثالهایی به بررسی خصوصیات معنایی و گرامری این گونه ترکیبها می‌پردازد، که این خود نشان از وجود «ترکیبواژهها» در زبان فارسی دارد. البته شفای در کتاب خود فقط ترکیبات اسمی را بررسی کرده و اشاره‌ای به ترکیب واژههای فعلی و قیدی ندارد.

بدین ترتیب با بررسی کتابهای درسی و دستور زبان فارسی، نتایج زیر در مورد ترکیب واژهها در زبان فارسی به دست آمد:

در زبان فارسی چندین نوع ترکیب واژه وجود دارد. با توجه به اینکه کدام یک از اجزای سخن در ترکیب واژه، نقش واژه اصلی را ایفا می‌کند، می‌توانیم ترکیب واژهها را به گروههای ذیل تقسیم کنیم: ترکیبهای فعلی، ترکیبهای اسمی، ترکیبهای قیدی و ترکیبهای ضمیری. از میان این ترکیبها بیش از همه ترکیبات اسمی و فعلی در زبان فارسی کاربرد دارند. از آنجا که موضوع مقاله حاضر در زمینه ترکیبهای فعلی است، ما نیز به توضیح در مورد این دسته از ترکیبات می‌پردازیم.

ترکیبهای فعلی موجود در زبان فارسی، کاربرد فراوانی در ساخت جملات دارند. هر چند زبان‌شناسان و دستورنویسان ایرانی در آثار خود به وجود ترکیبهای فعلی اشاره‌ای نکرده‌اند، ولی با مطالعه آثارشان

می‌توانیم نتیجه بگیریم که: افعال به عنوان واژه اصلی می‌توانند با بعضی از اجزای سخن ترکیب شوند و ترکیبهای فعلی زبان فارسی را بسازند. اجزای سخن به کار رفته در این ترکیب واژه‌ها نقش واژه وابسته را ایفا می‌کنند و در جمله به عنوان مفعول صریح، متمم و یا قیود مختلف ایفای نقش می‌کنند. بدین ترتیب افعال در نقش واژه اصلی می‌توانند با اجزای سخن، به شرح ذیل ترکیب شوند:

۱. با اسامی (به عنوان واژه وابسته) همراه حرف اضافه یا بدون آن، همراه نقش نمای مفعول (را) یا بدون آن؛ برای مثال:

جنگیدن با دشمن؛ گرفتن کتاب از دوست؛ نشستن روی صندلی؛ دوست را دیدن؛ کتاب خواندن؛ نامه نوشتن؛

در این مورد می‌بایست دقت نمود که ترکیباتی مانند «کتاب خواندن» یا «نامه نوشتن» که در آنها نقش نمای مفعول (را) بعد از مفعول صریح معمولاً حذف می‌شود، از دیدگاه نحوی با افعال مرکب اشتباه نشوند. به عنوان مثال «کتاب خواندن» یک ترکیب فعلی است که از ترکیب یک فعل، به عنوان واژه اصلی و یک اسم، به عنوان واژه وابسته ساخته شده است ولی «استراحت کردن» در فارسی یک فعل مرکب محسوب می‌شود.

۲. با ضمائر یا صفات جانشین اسم (به عنوان واژه وابسته) همراه حرف اضافه یا بدون آن، همراه نقش نمای مفعول (را) یا بدون نقش نمای مفعول؛ برای مثال:

خود را آماده کردن؛ برای خود کتاب خریدن؛ آنها را دیدن؛ رفتن نزد او؛ کتاب خود را به او دادن؛ سراغ کسی را گرفتن؛ ابری شدن.

۳. با مصدرها (به عنوان واژه وابسته) همراه حرف اضافه یا نقش نمای مفعول (را)؛ برای مثال: به خواندن ادامه دادن؛ به دیدن آثار تاریخی رفتن؛ خواندن و نوشتن را فرا گرفتن؛ خواندن را شروع کردن؛ توانایی ترجمه کردن را داشتن.

۴. با انواع قیود (به عنوان واژه وابسته) همراه حرف اضافه یا بدون آن. در اینجا باید یادآور شویم که به کمک همپایگی میان اجزای ترکیب واژه، ترکیبات فعلی فراوانی شکل می‌گیرد و بدین ترتیب پیوند میان انواع قیود و فعل در جمله برقرار می‌شود؛ برای مثال:

از دیروز تا حالا کسی را ندیدن؛ امروز صبح تأخیر داشتن؛ متأسفانه کتاب را پیدا نکردن؛ به مدرسه رفتن؛ کسی را خیلی دوست داشتن؛ هم اکنون نوشتن؛ دو روز دیگر رفتن؛ ساکت نشستن؛ از مشهد به کرمان برگشتن؛ خیلی خوب درس خواندن؛ از شهر آمدن؛ زیبا نوشتن.

بررسی نحوه بیان ترکیبهای فعلی زبان روسی در زبان فارسی

همان گونه که اشاره شد، ترکیبهای فعلی زبان روسی از لحاظ ساختار به چهار دسته کلی تقسیم می شوند. حال، با توجه به اینکه ما اساس کار خود را بر پایه ترکیبهای فعلی زبان روسی و نحوه بیان آنها در زبان فارسی قرار داده‌ایم، در این قسمت به بررسی این موضوع می‌پردازیم که هر کدام از تقسیم‌بندیهای انجام شده در بالا، چگونه و با کدام یک از اجزای سخن در زبان فارسی بیان می‌شوند.

از آنجا که فرهنگ روسی به فارسی تالیف گ. آ. واسکانیان به عنوان یکی از پر کاربردترین فرهنگ لغت‌های روسی به فارسی برای مترجمین و دانشجویان ایرانی است، ما مثالهای به کار رفته در این قسمت را عمدتاً از این فرهنگ لغت انتخاب نمودیم:

۱. ترکیبهای فعلی همراه با اسم یا ضمیر به عنوان واژه وابسته (در تمام حالت‌های زبان روسی، با حرف

اضافه و یا بدون حرف اضافه):

۱-۱. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + اسم / ضمیر، با حرف اضافه یا بدون آن»: با بررسی این نوع ترکیبات، می‌توان نتیجه گرفت که ترکیبهای فعلی زبان روسی با واژه اصلی فعل و واژه وابسته اسم / ضمیر، در بیشتر موارد در زبان فارسی با ترکیب «اسم / ضمیر، با حرف اضافه یا بدون آن، با نقش نمای مفعول (را) یا بدون آن + فعل» بیان می‌شوند؛ برای مثال:

перевести статью	مقاله را ترجمه کردن
выпить чай	چای خوردن
напутать в переводе	در ترجمه اشتباه کردن / اشتباه ترجمه کردن
добиться победы	به پیروزی دست یافتن
доехать к вечеру	طرفهای عصر رسیدن
работать для них	کار کردن برای آنها
спросить у кого-либо	از کسی پرسیدن
знать его	او را شناختن

همان گونه که دیده می‌شود، در این نوع ترکیبات فعلی در زبان فارسی، واژه وابسته (اسم / ضمیر) ممکن است با حرف اضافه یا به ندرت در بعضی موارد بدون آن، همچنین با نقش نمای مفعول (را) یا بدون آن به کار رود؛ برای مثال: در ترجمه اشتباه کردن / اشتباه ترجمه کردن، مقاله را ترجمه کردن، چای خوردن.

گاهی ترکیب «فعل + اسم»، در زبان فارسی به صورت «یک فعل مرکب» ترجمه می شود؛ مثلاً:

давать согласие	رضایت دادن / موافقت کردن
вести борьбу	مبارزه کردن
вести урок	درس دادن

گاهی افعال ساده روسی، به تنهایی، در زبان فارسی به صورت فعل مرکب ترجمه می شوند. بدین ترتیب، بعضی ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + اسم»، در زبان فارسی به صورت ترکیب «اسم + فعل مرکب» بیان می شوند؛ برای مثال:

слушать радио	رادیو را گوش کردن
жить в Москве	در مسکو زندگی کردن

۲-۱. ترکیبهای فعلی از نوع «قید فعلی + اسم / ضمیر، با حرف اضافه یا بدون آن»: ترکیبهای فعلی زبان روسی از نوع یاد شده، در بیشتر موارد در زبان فارسی با ترکیب «اسم با حرف اضافه + اسم / ضمیر با حرف اضافه یا بدون آن» بیان می شوند؛ برای مثال:

продолжая свою речь	در ادامه سخنان خود
руководствуясь долгом	به حکم وظیفه
перейдя границу	بعد از / با عبور از مرز
излагая программу	ضمن تشریح برنامه
характеризуя обстановку в регионе	در / با تشریح اوضاع منطقه
заявив о своих требованиях	ضمن / با اعلام خواستههای خود
основываясь на том, что	با استناد به اینکه

همان طور که گفته شد، واژه اصلی در این نوع ترکیبات فعلی، در زبان فارسی معمولاً با «اسم همراه حرف اضافه» بیان می شود، اما مواردی نیز وجود دارد که واژه اصلی با «اسم بدون حرف اضافه» بیان می شود؛ برای مثال:

обращаясь к нам	خطاب به ما
-----------------	------------

۳-۱. ترکیبهای فعلی از نوع «صفت فعلی + اسم / ضمیر، با حرف اضافه یا بدون آن»: ترکیبهای فعلی زبان روسی از نوع یاد شده، در بیشتر موارد در زبان فارسی به سه صورت بیان می شود؛ الف) «اسم + اسم»، در این مورد صفت فعلی زبان روسی، به صورت اسم در زبان فارسی ترجمه می شود؛ برای مثال:

обращенной к народу	خطاب به مردم
выходящая в Тегеране	چاپ تهران
представляющие взаимный интерес	مورد علاقه مشترک
ب) «صفت + اسم»، در این مورد صفت فعلی زبان روسی، به صورت صفت در زبان فارسی ترجمه می‌شود؛ برای مثال:	
состоящая из молодежи	متشکل از جوانان
украшенный цветами	آراسته به گل
вышедший в прошлом месяце	منتشره در ماه گذشته
پ) «اسم مفعول + اسم»، در این مورد صفت فعلی زبان روسی، به صورت اسم مفعول در زبان فارسی ترجمه می‌شود؛ برای مثال:	
написанном к книге	نوشته شده برای کتاب
вышедший в прошлом месяце	منتشر شده در ماه گذشته
направленная к месту происшествия	فرستاده شده به محل وقوع حادثه
البته می‌بایست خاطر نشان کرد که با توجه به متن یا جمله ای که در آنها ترکیبات فعلی از نوع ذکر شده به کار رفته است، به دو طریق می‌توان برای ترجمه به فارسی عمل کرد؛ مثلاً، ترکیب فعلی <u>украшенный цветами</u> را می‌توان با توجه به متن یا جمله به شکل ترکیب «صفت + اسم» آراسته به گل و یا ترکیب «اسم مفعول + اسم» <u>تزیین شده با گل</u> ترجمه کرد. مثالهای دیگری در این مورد:	
изложенный в законе	مصرح در قانون / تصریح شده در قانون
вышедший в прошлом месяце	منتشره در ماه گذشته / منتشر شده در ماه گذشته
направленная к месту происшествия	اعزامی به محل وقوع حادثه / فرستاده شده به محل وقوع حادثه
و گاهی نیز واژه اصلی ترکیب فعلی، که با صفت فعلی بیان شده، در زبان فارسی ممکن است با «اسم فاعل» بیان شود؛ برای مثال:	
нарушающие закон	نقض کنندگان قانون / ناقضین قانون
нарушающие покой граждан	برهم زندگان آسایش مردم

желая уехать

چون می خواست برود

попросившись переночевать

با درخواست برای شب ماندن

همان گونه که در این مثالها دیده می شود، ترجمه های فارسی، به طور کلی ترکیب واژه نیستند، بلکه جزئی از یک جمله مرکب هستند. بنابراین تعیین نحوه بیان آنها در زبان فارسی در بیشتر موارد ممکن نیست و ترجمه های آنها در سطح ترکیب واژه از دیدگاه فارسی زبانان کامل و واضح نیست و منطبق بر هنجارهای زبان فارسی نیست.

اما گاهی نیز می توان این نوع ترکیب واژه های روسی را، در فارسی نیز در سطح ترکیب واژه ترجمه کرد (این مورد به ندرت دیده می شود)؛ برای مثال:

не задумываясь сказать

بدون تأمل گفتن

همان گونه که دیده می شود، ترکیب فعلی از نوع «قید فعلی + مصدر»، در زبان فارسی به صورت ترکیب «اسم همراه حرف اضافه + فعل در حالت مصدر» بیان شده است.

۲-۳. ترکیبهای فعلی از نوع «صفت فعلی + مصدر»؛ به همان دلیلی که در قسمت ۲-۲ این مقاله گفته شد، ترجمه این نوع از ترکیبهای فعلی زبان روسی (که واژه اصلی آنها به وسیله صفت فعلی و واژه وابسته آنها به وسیله مصدر بیان می شود)، به صورت تنها، یعنی به شکل ترکیب فعلی و خارج از جمله، در بیشتر موارد امکان پذیر نیست؛ برای مثال:

приехавший учиться

آمده برای تحصیل

желающий помочь

حاضر برای کمک

همان گونه که در این مثالها دیده می شود، ترجمه های فارسی، به طور کلی ترکیب واژه نیستند، بلکه جزئی از یک جمله مرکب هستند. بنابراین تعیین نحوه بیان آنها در زبان فارسی در بیشتر موارد ممکن نیست و ترجمه های آنها در سطح ترکیب واژه از دیدگاه فارسی زبانان کامل و واضح نیست و منطبق بر هنجارهای زبان فارسی نیست.

۳. ترکیبهای فعلی همراه با قید فعلی به عنوان واژه وابسته:

(در اینجا باید یادآور شویم، تنها زمانی که واژه اصلی با فعل بیان شده است، واژه وابسته می تواند با قید فعلی بیان شود).

ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + قید فعلی»؛ با بررسی مثالها، می توانیم نتیجه بگیریم که این نوع از ترکیبات فعلی، در بیشتر موارد در زبان فارسی با ترکیب «قید + فعل» بیان می شوند؛ برای مثال:

говорить улыбаясь	با لبخند صحبت کردن / لبخند زنان صحبت کردن
читать стоя	در حالت ایستاده خواندن / ایستاده خواندن
идти не оглядываясь	بی توجه به اطراف رفتن
сидеть не двигаясь	بی حرکت نشستن
сидеть задумавшись	با تامل خواندن

همان گونه که دیده می شود، واژه وابسته (که در این مثالها قید است) در این نوع از ترکیبهای فعلی ممکن است با پیشوند و یا بدون آن (مثلاً: لبخند زنان / با لبخند)، با حرف اضافه و یا بدون آن (مثلاً: ایستاده / در حالت ایستاده) به کار برود. این مسئله به نوع ساخت قید در زبان فارسی بستگی دارد.

۴. ترکیبهای فعلی همراه با قید به عنوان واژه وابسته

۴-۱. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + قید»؛ این نوع از ترکیبات فعلی در بیشتر موارد در زبان فارسی به وسیله ترکیب «قید + فعل» بیان می شوند؛ برای مثال:

ходить еженедельно	هر هفته رفتن
определить четко	دقیقاً / به طور دقیق مشخص کردن
показать ясно	به روشنی / به وضوح نشان دادن
посмотреть украдкой	دزدکی / دزدانه نگاه کردن
свободно участвовать в выборах	آزادانه در انتخابات شرکت کردن

واژه وابسته (که در این مثالها قید است) در این نوع از ترکیبهای فعلی ممکن است با پیشوند و یا بدون آن (مثلاً: دقیقاً / به دقت / به طور دقیق)، با حرف اضافه و یا بدون آن (مثلاً: از اینجا / اینجا) به کار برود. این مسئله به نوع ساخت قید در زبان فارسی بستگی دارد.

البته تفاوتی نیز مشاهده می شود؛ مثلاً، زمانی که «قید» زبان روسی، با ترکیب «اسم و صفت» در زبان فارسی ترجمه می شود؛ برای مثال:

излагать подробно	شرح مبسوطی دادن
рассматривать вопрос дифференцированно	مسئله را از دیدگاههای مختلف بررسی کردن

و یا زمانی که «قید» زبان روسی، به وسیله «صفت جانشین قید» در زبان فارسی بیان می شود؛ مثلاً:

به زبان روسی سلیس / روان حرف زدن свободно говорить по-русски
جوان به نظر آمدن выглядеть молодо
 گاهی ترکیب فعلی از نوع «فعل + قید»، تنها به وسیله «یک فعل پیشوندی» در زبان فارسی بیان می شود؛ برای مثال:

برگشتن идти обратно

پس گرفتن брать обратно

بازگشتن вернуться назад

پس آوردن приносить обратно

گاهی ترکیب فعلی از نوع «فعل + قید»، تنها به وسیله «یک فعل مرکب» در زبان فارسی بیان می شود؛ برای مثال:

ازبر کردن / حفظ کردن учить наизусть

تمجید کردن характеризовать положительно

۴-۲. ترکیبهای فعلی از نوع «قید فعلی + قید»: در اینجا یادآور می شویم که قید فعلی همراه با واژه‌های وابسته‌اش در ساختار جملات به کار می رود. قید فعلی به تنهایی می‌تواند زمان نیست و زمان انجام عملی که به وسیله قید فعلی بیان می شود به زمان عمل اصلی که به وسیله فعل جمله بیان می شود، بستگی دارد. از این رو، ترجمه ی این دسته از ترکیبهای فعلی زبان روسی (که واژه اصلی آنها به وسیله قید فعلی و واژه وابسته آنها به وسیله قید بیان می شود)، به صورت تنها، یعنی به شکل ترکیب فعلی و خارج جمله، در بیشتر موارد امکان پذیر نیست؛ برای مثال:

اگر با جدیت درس بخواند занимаясь серьезно

گرچه خیلی خوب بازی می کرد играя прекрасно

اگر دیر بیایم приходя поздно

همان گونه که در این مثالها دیده می شود، ترجمه‌های فارسی، به طور کلی ترکیب واژه نیستند، بلکه جزئی از یک جمله مرکب هستند. بنابراین تعیین نحوه بیان آنها در زبان فارسی در بیشتر موارد ممکن نیست و ترجمه‌های آنها در سطح ترکیب واژه از دیدگاه فارسی زبانان کامل و واضح نبوده و منطبق بر هنجارهای زبان فارسی نیست.

۴-۳. ترکیبهای فعلی از نوع «صفت فعلی + قید»: به همان دلیلی که در قسمت (۴-۲) این مقاله گفته شد، ترجمه این نوع از ترکیبهای فعلی زبان روسی (که واژه اصلی آنها به وسیله صفت فعلی و

واژه وابسته آنها به وسیله قید بیان می‌شود، به صورت تنها، یعنی به شکل ترکیب فعلی و خارج از جمله، در بیشتر موارد امکان پذیر نیست؛ برای مثال:

тяжело задумавшийся	که به سختی می‌اندیشد
мгновенно испарившаяся	که فوری تبخیر شد
бодро шагавшая	که با چابکی راه می‌رفت

همان‌گونه که در این مثال‌ها دیده می‌شود، ترجمه‌های فارسی، به طور کلی ترکیب واژه نیستند، بلکه جزئی از یک جمله مرکب هستند. بنابراین تعیین نحوه بیان آنها در زبان فارسی در بیشتر موارد ممکن نیست و ترجمه‌های آنها در سطح ترکیب واژه از دیدگاه فارسی‌زبانان کامل و واضح نبوده و منطبق بر هنجارهای زبان فارسی نیست.

نتیجه‌گیری

پس از مقایسه ترکیبهای فعلی در زبانهای روسی و فارسی، به این نتیجه می‌رسیم که شباهتها و تفاوت‌هایی بین ترکیبهای فعلی زبانهای روسی و فارسی، از لحاظ اینکه با کدامین اجزای سخن بیان می‌شوند، به شرح ذیل وجود دارد:

۱. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + اسم / ضمیر»، بیشتر به صورت «اسم / ضمیر + فعل»، و گاهی به صورت «یک فعل مرکب» و یا «اسم + فعل مرکب» در زبان فارسی بیان می‌شوند.
۲. ترکیبهای فعلی از نوع «قید فعلی + اسم / ضمیر»، بیشتر به صورت «اسم همراه حرف اضافه + اسم / ضمیر همراه یا بدون حرف اضافه»، در زبان فارسی بیان می‌شوند.
۳. ترکیبهای فعلی از نوع «صفت فعلی + اسم / ضمیر»، بیشتر به سه صورت «اسم + اسم»، «صفت + اسم» و یا «اسم مفعول + اسم» در زبان فارسی بیان می‌شوند.
۴. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + مصدر»، بیشتر به صورت «اسم همراه حرف اضافه یا نقش نمای مفعول (را) + فعل در حالت مصدری» و گاهی با ترکیب «مصدر همراه حرف اضافه یا نقش نمای مفعول (را) + فعل در حالت مصدری» در زبان فارسی بیان می‌شوند.
۵. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + قید فعلی»، بیشتر به صورت «قید + فعل» در زبان فارسی بیان می‌شوند.
۶. ترکیبهای فعلی از نوع «فعل + قید»، بیشتر به صورت «قید + فعل» و گاهی به صورت «یک فعل مرکب» در زبان فارسی بیان می‌شوند.

۷. ترکیبهای فعلی از نوع «قید فعلی + مصدر»، «صفت فعلی + مصدر»، «قید فعلی + قید»، «صفت فعلی + قید»، در بیشتر موارد در زبان فارسی در سطح ترکیب واژه بیان نمی‌شوند، و ترجمه‌های فارسی آنها، به طور کلی ترکیب واژه نیستند، بلکه جزئی از یک جمله مرکب هستند. بنابراین تعیین نحوه بیان آنها در زبان فارسی در بیشتر موارد ممکن نیست و ترجمه‌های آنها در سطح ترکیب واژه از دیدگاه فارسی‌زبانان کامل و واضح نبوده و منطبق بر هنجارهای زبان فارسی نیست.

کتابنامه

۱. انوری، حسن و احمدی گیوی، حسن؛ دستور زبان فارسی (۲)؛ تهران: فاطمی، ۱۳۷۳.
۲. زبان فارسی (۲)، سال دوم نظری؛ تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، ۱۳۸۳.
۳. شجاعی، محسن؛ «ترکیبهای ثابت فعلی در زبان فارسی»؛ مجله زبان‌شناسی، سال سیزدهم، آذر ماه، ۱۳۷۷، شماره اول و دوم؛ ص ۱۵۳-۱۶۶.
۴. شفایی، احمد؛ مبانی علمی دستور زبان فارسی؛ تهران: نوین، ۱۳۶۳.
۵. صدری افشار، غلام حسین و حکمی، نسرتین؛ فرهنگ معاصر فارسی؛ تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۱.
۶. لسانی، حسین؛ آموزش نوین زبان روسی (جلد دوم)؛ تهران: بازتاب، ۱۳۷۸.
۷. ناتل خانلری، پرویز؛ دستور زبان فارسی؛ تهران: توس، ۱۳۷۳.
۸. وحیدیان کامیار، تقی و عمرانی، غلامرضا؛ دستور زبان فارسی (۱)؛ تهران: سمت، ۱۳۷۹.
9. *Академическая русская грамматика*: Академия наук СССР Институт русского языка. ответственный редактор Шведова Р.Ю., -М.: 1982.
10. Валгина Н.С., *Синтаксис современного русского языка*. -М.: Агар, 2000.
11. Виноградов В.В., *Исследования по русской грамматике*. - М.: Наука, 1975.
12. Восканян Г.А., *Русско-персидский словарь*. -М.: Русский язык, 1986.
13. *Лингвистический энциклопедический словарь*. главный редактор Ярцева В.Н., - М.: Большая Российская энциклопедия, 2002.
14. *Персидско-русский словарь, в двух томах*. под ред. Рубинчика Ю.А., -М.: Советская энциклопедия, 1970.
15. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б. и другие, *Современный русский язык*. -М.: Айрис пресс, 2005.
16. Рубинчик Ю.А., *Грамматика современного персидского литературного языка*. -М.: Восточная литература РАН, 2001.
17. *Современный русский язык*. под ред. Белошапковой В.А., -М.: Азбуковник, 2003.
18. *Современный русский язык*. под ред. Валгиной Н.С., -М.: Логос, 2001.
19. *Современный русский язык*. под ред. Леканта П.А., -М.: Дрофа, 2001.